

افتراق در سرمایه اقتصادی خانواده‌ها و ترجیحات فعالیت‌های فراغتی جوانان

دکتر افسانه ادیسی^۱

چکیده

در دنیای معاصر انسان به فضای حیاتی خود عرصه دیگری به نام گذران اوقات فراغت افزوده است. تفاوت‌ها و افتراق‌ها در سرمایه اقتصادی، سلیقه‌ها و ترجیحات متفاوتی در نحوه گذران اوقات فراغت ایجاد می‌کند. هدف مقاله شناسایی میزان انواع فراغت‌ها، رابطه شیوه‌های گذران اوقات فراغت دانشجویان با سرمایه اقتصادی خانواده آنان و مقایسه شیوه‌های مختلف گذران اوقات فراغت در دو دانشگاه است. روش تحقیق پیمایشی و جامعه آماری دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال در سال ۹۲ می‌باشد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۸۰۴ نفر و روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی نامتناسب و تصادفی ساده بوده است. انواع فراغت به پنج گروه فکری، اجتماعی، تفریحی - سرگرمی، هنری - فرهنگی و جسمانی طبقه‌بندی شد. نتایج حاکی از آن است که میانگین فراغت فکری در بین دانشجویان دانشگاه تهران و فراغت تفریحی - سرگرمی در بین دانشجویان دانشگاه آزاد بیشتر است. در دانشگاه تهران انواع فراغت به غیر از جسمانی با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و شدت رابطه به ترتیب: هنری - فرهنگی، اجتماعی، فکری و تفریحی - سرگرمی است و زمان اختصاص یافته به جسمانی بیشترین و هنری - فرهنگی کمترین میزان است. در دانشگاه آزاد اسلامی انواع فراغت به غیر از فکری با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و شدت رابطه به ترتیب: اجتماعی، تفریحی - سرگرمی و هنری - فرهنگی است و زمان اختصاص یافته به تفریحی - سرگرمی بیشترین و هنری - فرهنگی کمترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند.

واژه‌های کلیدی

سرمایه اقتصادی، اوقات فراغت، دانشجویان، دانشگاه تهران، دانشگاه آزاد اسلامی،

واحد تهران شمال

تاریخ دریافت: ۹۳/۱/۲۵

تاریخ پذیرش: ۹۳/۶/۲۵

۱. هیئت علمی گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال
edrisiafsaneh@yahoo.com

❖ مقدمه

در دنیای معاصر این واقعیت پذیرفته شده است که مسئله اوقات فراغت زاینده پیشرفت فناوری و فرهنگ است. (امین طاهه، ۱۳۷۴) و هم‌اکنون فراغت نه تنها به منزله حق هر فرد که به مثابه یک ارزش، تثبیت شده، مطرح است (دومازیه به نقل از اسدی، ۱۳۵۲).

در گذشته، زمان اختصاص داده شده به اوقات فراغت بیشتر مختص ثروتمندان و طبقه مرفه جامعه بود و محققان اجتماعی کمتر آنرا کنکاش می‌کردند و به همین سبب در تاریخ کمتر صور گذران اوقات فراغت طبقات مختلف اجتماعی را شاهد هستیم و برعکس صفحات زیادی از خاطرات مورخان به بازگویی چگونگی گذران اوقات فراغت شاهان، امرا و اشراف‌زادگان و طبقات بالای جامعه اختصاص داشته است. اما پیشرفت‌های عصر جدید در حوزه‌ها و بخش‌های اقتصادی و اجتماعی موجب شد تا علاوه بر کاهش بعد خانوار، افزایش امید به زندگی و ارتقای سطح نسبی زندگی، شکاف‌های طبقاتی نسبت به قبل کاهش چشمگیری داشته باشد و بهره‌مندی از موضوعاتی مانند اوقات فراغت در کلیه سطوح طبقاتی جامعه به چشم بخورد. در این باره برتراند راسل اینگونه اظهار کرده است: فنون جدید امکان این را بدست داده است که اوقات فراغت را تا حدودی از محدوده امتیازات طبقاتی خارج کرده و بین تمام افراد سرشکن نمایم (مهیدیان، ۱۳۷۳).

جامعه‌شناسی اوقات فراغت، رابطه نزدیکی با مقوله مهم صنعتی شدن، رها شدن افراد از ساعت کاری ممتد، گسترش شهرنشینی و بالاخره ایجاد رفاه نسبی دارد، به عبارت دیگر تحولات صنعتی و رشد فناوری و ارتباطات باعث شده است که اوقات فراغت در جامعه رشد کمی و کیفی داشته باشد. این موضوع مدعایی بر این مسئله است که اوقات فراغت با ساخت جامعه رابطه دارد. بدون شک میزان و نحوه گذران اوقات فراغت افراد با متغیرهای مهمی مانند پایگاه اقتصادی - اجتماعی، منابع و امکانات خانوار و میزان دسترسی آنان به امکانات ارتباط دارد.

زندگی شهری همواره امکان گسترش وسیع تقسیم کار را فراهم کرده است که نیازمند به وجود آمدن فعالیت‌های تخصصی را در جامعه شهری است. از نظر لوئیز ورث، هرچه تعداد افرادی که در روندی از کنش‌های متقابل شرکت می‌کنند بیشتر باشد، امکان بالقوه به وجود آمدن افتراق در میان آنها بیشتر است. این تفاوت‌ها و افتراق‌ها، در شهر سبب تفکیک مکانی افراد برحسب نژاد، پایگاه اجتماعی و اقتصادی، سلیقه‌ها و ترجیحات متفاوت می‌شود (ورث، ۱۳۸۸: ۴۷). محل سکونت، محل و نوع کار، درآمد، تفاوت‌های مذهبی و نژادی، پایگاه اقتصادی - اجتماعی، عادات و رسوم، سلیقه‌ها و ترجیحات و تعصبات، جزو مهم‌ترین عواملی هستند که سبب به وجود آمدن شیوه‌های متنوع گذران اوقات فراغت در جوانان می‌گردد (همان: ۵۱).

ادینگتون معتقد است که اوقات فراغت اثر مثبتی بر رشد فردی و پیوندهای اجتماعی دارد و منظور از آن تغییراتی است که در وجه نظر، ارزش‌ها و مهارت‌های فرد با انجام دادن فعالیت‌های مختلف در زمان فراغت بدست می‌آید. ادینگتون معتقد است که فواید بالقوه متعددی از مشارکت در فعالیت‌های فراغتی می‌توان کسب کرد: اعتماد به نفس، رشد روحی، خلاقیت، یادگیری، اتکاء به خود و خودیابی از جمله این فواید است. او معتقد است که رویدادها و فعالیت‌های مرتبط با فراغت اغلب زمینه‌ساز ملاقات افراد با یکدیگر، پیوند دوستی‌های جدید، تحکیم وحدت خانواده‌ها، تعاون و پیوندهای محکم‌تر افراد و دوستان را فراهم می‌آورد (ارفعی عین الدین، ۱۳۸۸: ۵۵).

در همه فرهنگ‌ها، خانواده عامل اصلی اجتماعی شدن کودک در دوران طفولیت است. در جوامع امروزی، اجتماعی شدن پیش از همه در یک زمینه کوچک خانوادگی رخ می‌دهد (گیدنز، ۱۳۷۶: ۸۵). منطقه و طبقه اجتماعی خانواده‌ای که فرد در آن متولد می‌شود بر الگوهای اجتماعی شدن به شدت تاثیر می‌گذارد. کودکان شیوه‌های رفتار ویژه پدر و مادرشان یا دیگران را در همسایگی یا اجتماع محلی شان فرا می‌گیرند.

بنابراین، گرایش افراد به شیوه‌ها و صور خاص گذران اوقات فراغت، علاوه بر پایگاه اجتماعی و اقتصادی تا اندازه زیادی نیز به نحوه جامعه‌پذیری آن‌ها در خانه، مدرسه و جامعه برمی‌گردد. کلمن نظام‌های خانوادگی را تشکیل شده از سرمایه مالی (منابع مالی برای هزینه‌های خانواده و پرورش کودک)، سرمایه انسانی (تحصیلات و مهارت‌های اقتصادی والدین) و سرمایه اجتماعی می‌داند (Coleman, 1988; 1990). که به فرزندان منتقل می‌شود.

باتوجه به اهمیت شیوه‌های گذران اوقات فراغت جوانان در سرنوشت فردی و اجتماعی آنان و به دلیل اهمیت ارتباطی که طبقات مختلف شهری با سرمایه‌های اقتصادی متفاوت با نحوه گذران اوقات فراغت دارد، هدف مقاله شناسایی میزان انواع فراغت‌ها و رابطه شیوه‌های گذران اوقات فراغت دانشجویان با سرمایه اقتصادی خانواده آنان و مقایسه شیوه‌های مختلف گذران اوقات فراغت در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال و دانشگاه تهران است. در این مقاله برای دستیابی به این اهداف در جست‌وجوی پاسخ به سؤالات زیر هستیم:

- شیوه‌های گذران اوقات فراغت و سرمایه اقتصادی در دو دانشگاه چه تفاوت‌هایی دارد؟
- رابطه سرمایه اقتصادی خانواده‌ها با نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان چگونه است؟
- زمان اختصاص یافته به فعالیت‌های فراغتی در دو دانشگاه چه تفاوت‌هایی دارد؟

پیشینه تحقیق و ادبیات نظری تحقیق

تحقیقی که توسط فورلانک و کمبل و ریبرت (Furlong, Campbell, 1990 Rebert)، انجام شد، نشان می‌دهد که وضعیت اقتصادی - اجتماعی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در مشارکت و علاقه‌مندی جوانان به شکل‌های گوناگون گذران اوقات فراغت تأثیر می‌گذارد (فرج‌اللهی، ۱۳۷۳). و پژوهشی تحت عنوان «فراغت، فرهنگ و سبک زندگی» توسط آنتونی ویل به بررسی رابطه الگوهای گذران فراغت، سطح فرهنگی کنشگران و در نهایت

چگونگی شکل‌گیری سبک زندگی در انگلیس پرداخته است. ویل با مطالعه دیدگاه‌های مدرن و پست مدرن نتیجه می‌گیرد که ساختارهایی از قبیل طبقه اجتماعی، امروزه تأثیرات خود را در شکل‌دهی به رفتارهای فراغت حفظ کرده‌اند. از نظر او عمده‌ترین اختلاف‌ها در رفتارهای مربوط به گذران فراغت، هنوز هم به وسیله سن، جنسیت و یا طبقه اجتماعی تبیین می‌شوند. پارامترهای اقتصادی - اجتماعی در شکل‌دهی آشکار به سبک‌های زندگی افراد جامعه تأثیرات قابل توجهی دارند. از نظر او این متغیرها علل اختلاف بوجود آمده در تنوعات سبک زندگی و اوقات فراغت را توضیح می‌دهند (veal, 1991 & 1993: 150-141).

نتایج پژوهش‌های دیگر نیز حاکی از آن است که بین پایگاه اقتصادی و انواع فراغت رابطه وجود دارد؛ بدین صورت که هر چه پایگاه اقتصادی دانشجویان بالاتر باشد، از مقدار انواع فراغت آن‌ها کاسته می‌شود (تیا ۱۳۸۹). و هر چه منطقه زیستی و وضعیت معیشتی افراد، محروم‌تر باشد، ساعات فراغت کاهش می‌یابد (عقدایی، ۱۳۷۲). در نتایج تحقیقات سازمان ملی جوانان نیز بین محل سکونت و میزان درآمد ماهیانه دانشجویان با میزان فراغشان رابطه معناداری وجود داشته است (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱).

وارنر و همکارانش، گذران اوقات فراغت را بین شش طبقه مهم امریکا، بررسی کردند، نتیجه پژوهش نشان داد افراد طبقه بالای جامعه بیشتر از طبقه پایین جامعه به مطالعه کتاب و مجله می‌پردازند، در کلیسا و سازمان‌های اجتماعی بیشتر شرکت می‌کنند. در صورتی که افراد طبقه پایین در این زمینه هیچ‌گونه آرمانی ندارند، کمتر در امور عمومی جامعه شرکت دارند و از دانش و آگاهی کمتری برخوردارند (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱). نتیجه برخی تحقیقات تأثیرپذیری فراغت‌های فکری و جسمانی از قشر بندی اجتماعی و سرمایه فرهنگی و اقتصادی در جامعه ایران را نیز تایید کرده‌اند (شعبان زاده، ۱۳۸۴).

جامعه‌شناسی اوقات فراغت، رابطه نزدیکی با مقوله مهم صنعتی شدن، رها شدن کارگران

از ساعت کاری ممتد، گسترش شهرنشینی و درنهایت ایجاد رفاه نسبی دارد. اگر اولین اثر مدون در بحث جامعه‌شناسی فراغت را کتاب ارزشمند تورشتاین و بلن یعنی، نظریه طبقه مرفه، که در سال ۱۸۹۹ میلادی منتشر شده است بدانیم خاستگاه جامعه‌شناسی اوقات فراغت، امریکا خواهد بود. از سوی دیگر، مطالعات توصیفی رابرت پارک، در ۱۹۲۴ در امریکا، درباره هنجارها و ناهم‌نوایی‌های رفتار اجتماعی شهروندان که موجب شکل‌گیری جامعه‌شناسی شهری شد نیز، توجه بیش از پیش نظریه‌پردازان علوم اجتماعی را به ضرورت بررسی رابطه جرم و جنایت با اوقات فراغت فراهم نمود (دومازیه، ۱۳۸۱: ۱۴۸).

استفاده صحیح از اوقات فراغت امری مهم است که نوع آموزش و رشد فرهنگی افراد در آن موثر است و به‌نظر می‌رسد که آموزش عمومی کیفیت فراغت را تحت تأثیر قرار می‌دهد. انسان مدرن در بودجه خانوادگی خود هزینه بیشتری به اوقات فراغت اختصاص می‌دهد که به‌نظر دومازیه این هزینه بر حسب طبقات اجتماعی متفاوت است. به‌طورمثال یک کارگر ساده از یک کارمند عالی‌رتبه هزینه کمتری صرف اوقات فراغت خود و خانواده‌اش می‌کند و «احساس فقیر شدن» در آنجایی به افراد دست می‌دهد که در بحث گذران اوقات فراغت «نیازها» سریع‌تر از «میزان رضامندی» آنها افزایش می‌یابند (اسدی، ۱۳۵۲: ۲۶).

با گسترش بخش‌های مختلف اشتغال و امور اجتماعی تنوع فراوانی در فعالیت‌های اوقات فراغت مشاهده می‌شود. آنچه در طبقه‌بندی ذیل می‌آید تنها بخش کوچکی از گستره عظیم اوقات فراغت است (رجب زاده، ۱۳۸۱: ۴).

دومازیه انواع فراغت را براساس نیازهای جسمی، روانی افراد طبقه‌بندی کرده که در

۵ دسته به شرح زیر هستند:

۱. فراغت‌های جسمانی: نظیر ورزش‌های مختلف، قدم زنی، استراحت، دراز

کشیدن، مسافرت و تعطیلات.

۲. فراغت هنری: نظیر بازدید از موزه‌ها و بناهای یادبود، شرکت در جشن‌های مختلف، رفتن به سینما، تئاتر، کنسرت، نقاشی و نواختن موسیقی.

۳. فراغت عملی: نظیر کاردستی (سفال‌گری، باغبانی، سوزن‌دوزی) این نوع فراغت به ویژه در میان افراد کم‌درآمد بیشتر راجع است.

۴. فراغت فکری: عمده این نوع فراغت در مطالعه تجلی می‌شود و می‌تواند شامل مطالعه روزنامه‌ها، مجلات، کتب مختلف است. گوش دادن به رادیو و تماشای تلویزیون در این طبقه قرار دارند.

۵. فراغت‌های اجتماعی: این نوع فراغت در پوشش انواع تفریح‌ها، دید و بازدیدها، گردهمایی دوستانه دوره‌های مختلف خانوادگی و ... ظاهر می‌شود (به نقل از ارفعی عین‌الدین، ۱۳۸۸: ۵۵ - ۵۴).

طبقه‌بندی فعالیت‌های اوقات فراغت در ایران را بسیاری از پژوهشگران علوم اجتماعی انجام داده‌اند که در این مقاله به طبقه‌بندی رجب‌زاده اشاره می‌شود. وی فعالیت‌های فراغتی را به ۶ طبقه تقسیم‌بندی کرده است که به شرح زیر است.

۱. فعالیت فرهنگی: مفهوم خاص فعالیت فرهنگی مواردی همچون نشست‌های دوستانه فرهنگی بازدید از موزه‌ها، نمایشگاه‌ها و گالری‌ها، رفتن به سینما، موزه، تئاتر و... در این فعالیت‌ها فرد با امور فرهنگی آشنا می‌شود و با استفاده از آن به رشد شخصیت و هنجارپذیری دست می‌یابد. در مشارکت امور و فعالیت فرهنگی است که فرد از طریق جامعه‌پذیری و نهادینه کردن ارزش‌های فرهنگی به نوعی به تکامل اجتماعی دست می‌یابد.

۲. فعالیت مذهبی: فعالیت مذهبی گرایش انسان به امر مقدس و ماورالطبیعه است، فعالیت دینی یکی از انواع فعالیت زمان فراغت را شامل می‌شود. فعالیت‌های مذهبی مانند: شرکت در نماز جماعت، حضور در امامزاده و مساجد، تشریفات مذهبی، مراسم دعا و...

۳. فعالیت اجتماعی: گرایش به دیگران و اجتماع وجه دیگری از حیات انسانی

است. برخی از فعالیت‌های اجتماعی عبارت‌اند از: مشارکت در امور خیریه و اجتماعی داوطلبانه که شامل مشارکت در انجمن‌های علمی و فرهنگی، بسیج، کانون‌های فرهنگی، انجمن‌های خیریه، شوراهای محله و... است. دیدوبازدید با اقوام و خویشان، همسایگان، دوستان و آشنایان از سوی شهروندان، رفتن به قهوه‌خانه و کافه هم در این مقوله می‌گنجد.

۴. فعالیت‌های ورزشی: فعالیت ورزشی در خدمت بازتولید انرژی هدر رفته در زمان کار و ضامن سلامتی جسم و روان است و باید آن‌را به منزله نوعی فعالیت که در آن مجموعه‌ای از روابط و تعامل‌ها شکل می‌گیرد در نظر گرفت.

۵. فعالیت تفریحی: مانند رفتن به پارک، سینما و مراکز تفریحی.

۶. فعالیت هنری و دستی: گرایش و تمایل افراد به انجام کارهای هنری و دستی، مهم‌ترین فعالیت‌های مورد نظر در این بخش شامل: قالی‌بافی، خیاطی، قلاب‌بافی، مليله دوزی، کاموآبافی و ... است (رجب زاده، ۱۳۸۱: ۷-۵).

آنچه که باید مدنظر قرار بگیرد آن است که ما به‌طور آرام شاهد تغییر الگوهای اوقات فراغت در نسل جدید نسبت به نسل قبل هستیم. گسترش الگوهای گذران فراغت که بیشتر جنبه «انفرادی» دارد بر سایر الگوهای جمعی رجحان پیدا کرده است که بررسی این موضوع می‌تواند تا حدودی تبیین‌کننده تغییرات فرهنگی در سطح جامعه باشد (همان: ۸).

در دنیای امروز فضاهای فراغت می‌تواند محدود شود و تحت تاثیر ملاحظات سیاسی و فرهنگی دگرگون شده و حتی قوانینی برای آن تدوین شود: مثل دایر کردن رستوران در پارک‌ها و یا برگزاری نمایشنامه در پارک‌ها یا انجام ورزش در پارک‌ها و نظایر آن. در هر حال با وجود اعمال محدودیت و راهکارهای تنظیم‌کننده در مورد فضا و زمان فراغت، مردم توسط اعمالشان همواره معناها و کارکرد (موارد استفاده) از زمان و مکان فراغت را بازسازی می‌کنند (روجک، کریس، ۱۳۸۵).

آنچه مسلم است فعالیت‌های فراغتی با بسیاری از عوامل در ارتباط است، ولی این ارتباط با سرمایه اقتصادی با اهمیت بیشتری در ادبیات نظری جامعه‌شناختی مطرح شده است. سرمایه، مفهومی به نسبت کهن در جامعه‌شناسی است که می‌توان ریشه آن را تا آثار مارکس پی گرفت. در اقتصاد مدرن سرمایه یکی از چهار عامل تولید است (Marshal, 1998: 52). سرمایه تمایزی اساسی با ثروت و یا همان دارایی دارد که به آن ویژگی خاصی می‌بخشد. سرمایه برای فرد توانایی‌بخش است و به مالک خود امکان می‌دهد که برای دستیابی بر منابعی اقدام کند که کمیاب هستند و در دسترس همه نیستند، سرمایه خرج نمی‌شود، بلکه سرمایه‌گذاری می‌شود و هدف این سرمایه‌گذاری افزایش آن است. به طوری که بعد از گذشت مدتی و یا انجام فرایند مورد نظر میزان آن نسبت به قبل افزایش یابد در حالی که ثروت معمولاً در قبال دستیابی به هدفی که مورد نظر است خرج می‌شود و از میزان آن کاسته می‌شود (زرشناس، ۱۳۷۷: ۹۹).

بورديو در مقاله‌اش با نام «گونه‌های سرمایه» بیان می‌دارد که سرمایه به سه شکل اساسی ظاهر می‌شود: سرمایه اقتصادی که بی‌درنگ و به‌طور مستقیم قابل تبدیل به پول است و ممکن است به شکل حقوق مالکیت نهادینه شود، سرمایه فرهنگی که در شرایط معین به سرمایه اقتصادی قابل تبدیل است و ممکن است به شکل مدارک تحصیلی نهادینه شود و سرمایه اجتماعی که از تکالیف و تعهدات اجتماعی (پیوندها و ارتباطات) ساخته شده و در برخی شرایط به سرمایه اقتصادی قابل تبدیل است، ممکن است به شکل اصالت و نجابت خانوادگی نهادینه شود (Bourdieu, 1985: 243)

اشکال گوناگون سرمایه قابل تبدیل به هم هستند. به‌طور مثال، سرمایه اجتماعی می‌تواند فرد را وارد روابطی کند که حاصل آن کسب میزانی از سود به شکل پول یا انواع مالکیت باشد. به همان ترتیب، تحصیلات به سرمایه اقتصادی قابل تبدیل است و گاه ممکن است به سرمایه اجتماعی نیز تبدیل شود. به این ترتیب که تحصیلات و داشتن مدارک عالی مشاغل پردرآمدی

را در اختیار فرد قرار می‌دهد که با قرار گرفتن در آن موقعیت‌ها می‌تواند نه تنها به پول، بلکه به قدرت نیز دست یابد و از نمادهایی هم برای مشروعیت بخشیدن به موقعیت خود استفاده کند. در مجموع، بورديو بر تبدیل‌پذیری اشکال مختلف سرمایه و بر تقلیل‌نهایی همه اشکال به سرمایه اقتصادی تأکید دارد. وی سرمایه اقتصادی را به عنوان کار انسانی انباشته شده، تعریف می‌کند. پس کنشگران از طریق سرمایه اجتماعی می‌توانند دسترسی مستقیمی به منابع اقتصادی (وام‌های یارانه‌ای، راهنمایی‌های سرمایه‌گذاری، بازارهای حفاظت شده و...) داشته باشند. آنها می‌توانند سرمایه فرهنگی خود را از طریق تماس با کارشناسان و یا افراد معتبر (یعنی دارای سرمایه فرهنگی منسجم) افزایش دهند و یا به گونه‌ای دیگر آنها می‌توانند با مؤسسه‌ای که اعتبارات با ارزش (سرمایه فرهنگی نهادینه شده) عرضه می‌دارند، مرتبط شوند (Ibid: 245).

توزیع این سه نوع سرمایه تعیین‌کننده موقعیت طبقاتی عینی فرد در نظام اجتماعی است. به عبارت دیگر، ساخت طبقاتی از طریق ترکیب انواع این سرمایه‌ها به وسیله گروه‌ها روشن می‌شود. طبقات بالا بیشترین میزان سرمایه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نمادین را دارد. طبقه متوسط مقدار کمتری از این انواع را در اختیار دارد و طبقه پایین کمترین مقدار این ترکیب از منابع را مورد بهره‌برداری قرار می‌دهد. (Turner 1998: 512-13)

طبق نظر مارکس ساختار اقتصادی به مثابه زیربنای جامعه است و الگوی گذران اوقات فراغت بعنوان بخشی از فرهنگ در زمره روبنای فرهنگی جامعه محسوب می‌شود. طبقه اجتماعی نمود عینی ساختار اقتصادی است و پایه آن مالکیت خصوصی است که بر اثر منابع اقتصادی انباشته می‌شود. این دست‌داری تنها اموال شخصی ساده نیستند، بلکه منابعی هستند که می‌توان به کمک آنها چیزهایی با ارزش تولید کرد و ثروت اندوخت. از طرف دیگر، طبقه تنها بُعد عینی ندارد، بلکه به عوامل ذهنی و خودآگاهی طبقاتی نیز اشاره دارد. روبنا نیز متشکل از هر ساختاری است که مظهر عقایدی باشد که بر زندگی انسان اثر بگذارد (صداقت‌زادگان، ۱۳۷۹). بنابراین، اموری از قبیل مطالعه کتاب،

تماشای تلویزیون، گوش دادن به رادیو، معاشرت با دیگران، آموزش غیررسمی و... به منزله صورتی از گذران اوقات فراغت قسمتی از روبنا محسوب می‌شوند.

بورديو برداشتی از طبقه را ارائه می‌دهد که فراتر از مفهوم طبقه در نزد مارکس است. او برخلاف مارکس که طبقه را نظامی از حقوق مادی می‌داند، برداشت پیچیده‌ای از طبقه را مطرح می‌کند که انواع سرمایه، یعنی سرمایه اجتماعی، سرمایه فرهنگی و سرمایه اقتصادی را در بر می‌گیرد. ابتکار مهم او در مقابل جامعه‌شناسان پیشین که در مورد قشربندی بحث کرده‌اند این است که از یک موقعیت ایستا به سوی جریانی حرکت می‌کند که تمایزهای منزلتی تعریف شده و در طول زمان در ارتباط با اشیای فرهنگی بازتولید می‌شوند. او مفهوم سرمایه را برای نشان دادن منابع مهمی مطرح می‌کند که در طول زندگی مورد استفاده قرار می‌گیرند و سپس فضای قشربندی بر مبنای طبقه را از دیدگاه سرمایه تعریف می‌کند. او اشاره می‌کند که به‌طور مثال داشتن یک کتابخانه مجلل یا کلکسیون نقاشی نمایشگر فراغت و مصرف چشمگیر است و طبقه مرفه از آن طریق اثبات می‌کند که شیوه زندگی متفاوت از دیگران دارد. یعنی از نظر زمانی، وقت خرید این کتاب‌ها و نقاشی‌ها را دارد و از نظر مالی پرداخت این نوع هزینه‌ها برایش بسیار آسان است (Bourdieu, 1985). سؤالی که بورديو مطرح می‌کند این است که آیا انتقال سرمایه فرهنگی، می‌تواند جایگزین سرمایه اقتصادی شود؟ پاسخ او منفی است. اما در نظری صلاحیت‌ها، توانایی‌های فکری و گواهی یا مدرک تنها نمایانگر نوع خاصی از سرمایه هستند که اکثر موارد به سرمایه اقتصادی افزوده می‌شوند. برای مثال، یک عامل مهم در تشدید رقابت برای بدست آوردن صلاحیت‌های تحصیلی بدون شک آن است که افراد طبقه مسلط و طبقه متوسط با کمک سرمایه اقتصادی بیشترین استفاده را از آموزش و پرورش برای بازتولید سرمایه اجتماعی خود می‌برند. بنابراین، سرمایه اقتصادی از نظر بورديو مهم تلقی شده است.

از دیدگاه بورديو ساخت طبقاتی یک سلسله مراتب ساده نیست، بلکه در درون هر یک از طبقات شاخه‌های گوناگونی وجود دارد که در درجه اول مربوط به ترکیب انواع سرمایه و در درجه دوم مربوط به منشأ سرمایه و مدت زمانی می‌شود که فرد این ترکیب را در اختیار داشته است. بنابر این، سه عامل در سرمایه موثر است: حجم، ترکیب و مسیر. حجم مربوط به میزان سرمایه می‌شود. ترکیب به میزان فراوانی نسبی سرمایه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مربوط می‌شود. همان‌طور که پیش‌تر هم ذکر شد سرمایه اقتصادی به میزان سرمایه مادی در نظام تولیدی، سرمایه اجتماعی به شبکه‌آشنایان و سرمایه فرهنگی به دانش، سلیقه و شیوه زندگی مربوط می‌شود که به فرد اجازه می‌دهد از طریق آن به منزلت دست یابد. بر مبنای نظریه بورديو بعضی از افراد حجم کمی از سرمایه چه اقتصادی و چه فرهنگی را دارند که ترکیب آن دو به جایی نمی‌انجامد. اما از طرف دیگر، میزان زیاد سرمایه فرهنگی در کنار میزان زیاد سرمایه اقتصادی قرار گیرد به‌ویژه اگر در طول چند نسل دوام داشته باشد، منزلت بالایی به همراه خواهد داشت. در مقایسه با قسمت پایینی و بالایی سلسله مراتب طبقاتی بخش میانی ترکیب سرمایه فرهنگی و اقتصادی وضعیت متغیرتری دارد. یعنی در این قسمت گروه‌های متفاوت ممکن است میزان بیشتر یا کمتری از این دو نوع سرمایه را در ترکیب با هم داشته باشند که این امر در مورد متغیر شغل نیز قرار می‌گیرد و در نهایت مسیر در نظریه بورديو با اهمیت است، همه ما امکان تحرک طبقاتی داریم که این امر از منشأ طبقاتی آغاز شده تا موقعیت کنونی ما حرکت می‌کند. هر فردی مسیری را در زندگی اجتماعی خود طی می‌کند که آن مسیر می‌تواند او را از یک نقطه به نقطه دیگر حرکت دهد. در مواردی این حرکت می‌تواند بر عکس هم باشد یعنی فردی با موقعیت طبقاتی بالا و سرمایه اقتصادی خوب به دلایلی ثروت خود را از دست بدهد و یا فرزندانش نتوانند همان موقعیت را حفظ کنند یا سرمایه اقتصادی را تبدیل به سرمایه فرهنگی سازند. اما در بیشتر موارد حرکت از طبقه بالا به پایین کمتر واقع می‌شود. اما همان‌طور که بورديو هم مرتب تأکید می‌کند کسب سرمایه فرهنگی یعنی تحصیلات یکی از راه‌های مهم در

تحرك طبقاتی در جامعه مدرن است (ممتاز، ۱۳۸۳).

از دیدگاه دیوید چنی مطالعه سبک زندگی صورت جدید و امتداد مباحثی است که تحت عناوین طبقه، قشر اجتماعی و پایگاه اقتصادی - اجتماعی پیش‌تر مطرح بوده است و در حال حاضر در جوامع سرمایه‌داری با نام سبک زندگی مطرح است. این مفهوم در چارچوبی خاص‌تر به نام گذران اوقات فراغت قرار می‌گیرد، زیرا سبک زندگی برای توصیف کنش خود و دیگران مورد استفاده قرار می‌گیرد و برای کنش افراد الگوهایی را ایجاد می‌کند. بر این اساس، افراد برای نشان دادن اتصال یا تمایز از گروه‌ها بر نحوه گذران اوقات فراغت خود تأکید می‌کنند (صداقت‌زادگان، ۱۳۷۷).

باتوجه به استدلال‌های نظری می‌توان نتیجه گرفت که بین سرمایه اقتصادی و نحوه گذران اوقات فراغت رابطه وجود دارد و اوقات فراغت بر اساس مفاهیم بورديو در زمینه قشربندي و طبقه در دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال متفاوت خواهد بود که بر اساس آن فرضیات زیر مطرح شده است.

فرضیه اول: به‌نظر می‌رسد میانگین سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان در بین دو دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه دوم: به‌نظر می‌رسد انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دو دانشگاه تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه سوم: به‌نظر می‌رسد سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان با انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه تهران رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه چهارم: به‌نظر می‌رسد سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان با انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال رابطه معناداری وجود دارد.

فرضیه پنجم: به‌نظر می‌رسد زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه تهران تفاوت معناداری وجود دارد.

فرضیه ششم: به نظرمی رسد زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

رویکرد مقاله توصیفی - مقایسه‌ای است که به دنبال توصیف و مقایسه انواع گذران اوقات فراغت و شناسایی رابطه و همبستگی بین انواع اوقات فراغت با سرمایه اقتصادی در بین دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است. روش تحقیق پیمایشی است و از لحاظ معیار زمان یک تحقیق مقطعی است، زیرا در یک برهه از زمان یعنی سال ۹۲ بررسی می‌شود. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران محاسبه شده و برای اطمینان ۱۰ درصد بیش از برآورد حجم نمونه انتخاب شده که پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص و داده‌های پرت این تعداد به ۸۰۴ نفر رسید که از هر دانشگاه به تعداد ۴۰۲ نفر انتخاب شد. روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی نامتناسب و تصادفی ساده بوده است که دانشکده‌های دانشگاه‌ها به‌عنوان طبقه در نظر گرفته شد و سهم هر دانشکده در نمونه، نامتناسب با سهم آن در جامعه آماری است.

تعریف عملیاتی متغیرها

- برای سنجش نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان از ترکیب تقسیم‌بندی‌های دومازیه و رجب‌زاده، استفاده شده است و گذران اوقات فراغت در پنج طبقه آمده‌اند که هریک شامل فراغت‌های زیر هستند:

۱. فراغت فکری: میزان انجام فعالیت درسی، گوش دادن به رادیو، رفتن به کلاس زبان، رایانه و ..، مطالعه کتاب، مطالعه روزنامه، مطالعه مجله، استفاده از اینترنت و رفتن به کتابخانه.
۲. فراغت فرهنگی - هنری: رفتن به کلاس‌های هنری (موسیقی، نقاشی، عکاسی و...)،

گوش دادن به موسیقی، رفتن به سینما، رفتن به تئاتر و رفتن به موزه.

۳. فراغت اجتماعی: میزان چت کردن، شرکت در انجمن‌ها و تشکل‌های فرهنگی، صنفی و سیاسی، صحبت کردن با دوستان حضوری یا تلفنی، استفاده از فیس‌بوک، صحبت کردن با اعضای خانواده، رفتن به اماکن ورزشی، رفتن به کافی شاپ، رفتن به اماکن مذهبی و ارسال و دریافت پیامک.

۴. فراغت سرگرمی - تفریحی: میزان تماشای تلویزیون در روز، تماشای فیلم با وی‌سی‌دی در روز، رفتن به مراکز خرید در ماه، رفتن به مهمانی در ماه، رفتن به پارک و مراکز تفریحی در ماه.

۵. فراغت جسمانی: میزان استراحت، میزان ورزش کردن.

تعریف عملیاتی مربوط به متغیر سرمایه اقتصادی خانواده:

نام متغیر	شاخص	سطح سنجش	توضیحات
سرمایه اقتصادی	میزان درآمد ماهانه پدر	فاصله‌ای	در صورت مجرد بودن
	میزان درآمد ماهانه مادر	فاصله‌ای	در صورت مجرد بودن
	میزان درآمد ماهانه همسر	فاصله‌ای	در صورت متأهل بودن
	میزان درآمد ماهانه پاسخگو	فاصله‌ای	در صورت متأهل بودن
	میانگین هزینه پوشاک در سال	فاصله‌ای	
	نوع مالکیت مسکن	رتبه‌ای	
	متراژ واحد مسکونی	فاصله‌ای	
	قیمت تقریبی مسکن	فاصله‌ای	
	برخورداری از برخی از وسایل ضروری و تجملاتی با ذکر قیمت تقریبی همچون (گوشی تلفن همراه، ساعت مچی، لب تاپ، خودروی شخصی، عینک آفتابی و کیف و کفش گران قیمت)	رتبه‌ای	

اعتبار و اعتماد پرسشنامه: برای بررسی اعتبار (Validity) پرسشنامه از شیوه توافق

داوران استفاده شده است. به طوری که پرسشنامه در اختیار اساتید مجرب و کارشناسان

خبره قرار گرفته و دیدگاه‌های اصلاحی آنان اعمال شده است تا برداشت یکسان از سوالات بدست آید. همچنین برای بررسی روایی یا قابلیت اعتماد (Reliability) متغییر نحوه گذران اوقات فراغت از روش بازآزمایی (Retest - Test) استفاده شده است. در این روش صفت مورد مطالعه با استفاده از پرسشنامه طراحی شده در دو زمان مختلف اندازه گرفته می‌شود. در مقاله حاضر، برای بررسی همبستگی در دو اندازه‌گیری تکرار شده (با فاصله یک هفته)، مربوط به شاخص‌های نحوه گذران اوقات فراغت، از آزمون ویلکاکسون (Wilcoxon) استفاده شد (حیدری چروده، ۱۳۹۰) که در دو اندازه‌گیری، در هریک از شاخص‌ها، تفاوت معناداری دیده نشده است، به عبارت دیگر روایی آن تایید شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز با نرم‌افزار spss نسخه ۱۸ انجام شده است.

یافته‌های تحقیق

یافته‌های مقاله به ترتیب فرضیه‌ها در ذیل می‌آید.

بررسی فرضیه اول: به نظر می‌رسد میانگین سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان در بین دو گروه دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود دارد. برای بررسی فرضیه از آزمون T استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۱: آزمون T سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان در دو دانشگاه

تفاوت میانگین‌ها	Sig	df	t	نتیجه آزمون لوین	لوین		سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان
					Sig	F	
۰/۰۱۷	۰/۸۷۲	۸۰۰	۰/۱۶	واریانس همگن	۴/۷۲	۰/۱۲	

نتایج آزمون T با توجه به همگنی واریانس در آزمون لوین، نشان می‌دهد که سرمایه اقتصادی دانشجویان در دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود ندارد.

بررسی فرضیه دوم: به نظر می‌رسد میانگین انواع اوقات فراغت در بین دو گروه دانشجویان دانشگاه تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری دارد. برای بررسی فرضیه از آزمون T استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۲: آزمون T انواع فراغت دانشجویان در دو دانشگاه

تفاوت میانگین‌ها	Sig	df	T	نتیجه آزمون لوین	لوین		نحوه گذران اوقات فراغت
					Sig	F	
۰/۲۱۱	۰/۰۰۰	۸۰۰	۴/۴۷	واریانس همگن	۰/۲۰	۱/۶۰	فراغت فکری
۰/۴۵۲-	۰/۰۰۰	۷۹۳/۳۹	۶/۸۹-	واریانس ناهمگن	۰/۰۲	۴/۷۶	فراغت تفریحی - سرگرمی
۰/۰۱۴.	۰/۷۴۷	۸۰۲	۰/۳۲	واریانس همگن	۰/۱۹	۱/۶۶	فراغت اجتماعی
۰/۰۷۵-	۰/۰۸۰	۸۰۲	۱/۷۵-	واریانس همگن	۰/۶۳	۰/۲۳	فراغت هنری - فرهنگی
۰/۰۷۴-	۰/۲۹۱	۷۸۴/۷۳	۱/۰۵-	واریانس ناهمگن	۰/۰۰۰	۱۵/۱۲	فراغت جسمانی

باتوجه به نتایج به دست آمده از جدول فوق دانشجویان دو دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال در فراغت فکری باتوجه به همگنی واریانس لوین و در فراغت تفریحی - سرگرمی باتوجه به ناهمگنی واریانس لوین تفاوت معناداری دارند. به عبارت دیگر، میانگین فراغت فکری و سرگرمی - تفریحی در دانشجویان دو دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود دارد، بنابراین فرضیه تحقیق تأیید و فرضیه H_0 رد می‌شود. باتوجه به علامت T (تفاوت میانگین‌ها) که در آن گروه اول دانشگاه تهران و گروه دوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است، می‌توان نتیجه گرفت که علامت مثبت T نشانگر فراغت فکری بیشتر در بین دانشجویان دانشگاه تهران و علامت منفی T نشانگر فراغت تفریحی - سرگرمی بیشتر در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است. باتوجه به نتایج آزمون T

فراغت‌های اجتماعی، فرهنگی - هنری و جسمانی دانشجویان دو دانشگاه تفاوت معناداری وجود ندارد.

بررسی فرضیه سوم: به نظرمی رسد سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان با انواع اوقات فراغت در بین دانشجویان دانشگاه تهران رابطه معناداری وجود دارد. برای بررسی فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۳: ضرایب همبستگی پیرسون بین انواع فراغت و سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان در دانشگاه تهران

جسمانی	هنری - فرهنگی	اجتماعی	تفریحی - سرگرمی	فکری		
۰/۱۲۲	**۰/۳۴۳	**۰/۲۸۷	*۰/۱۶۳	**۰/۱۸۸	r	سرمایه اقتصادی
۰/۰۷۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۶	۰/۰۰۵	Sig	

باتوجه به نتایج ضریب همبستگی پیرسون انواع فراغت به غیر از فراغت جسمانی با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و میزان شدت رابطه انواع فراغت با سرمایه اقتصادی به ترتیب فراغت هنری - فرهنگی، اجتماعی، فکری و تفریحی - سرگرمی است.

بررسی فرضیه چهارم: به نظرمی رسد سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان با انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال رابطه معناداری وجود دارد. برای بررسی فرضیه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

جدول ۴: ضرایب همبستگی پیرسون بین انواع فراغت و سرمایه اقتصادی خانواده دانشجویان در دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران شمال

جسمانی	هنری - فرهنگی	اجتماعی	تفریحی - سرگرمی	فکری		
*۰/۱۵۸	**۰/۲۸۴	**۰/۴۲۹	**۰/۲۹۱	۰/۰۰۶	r	سرمایه
۰/۰۳۹	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۹۳۹	Sig	اقتصادی

باتوجه به نتایج ضریب همبستگی پیرسون انواع فراغت به غیر از فراغت فکری با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و میزان شدت رابطه انواع فراغت با سرمایه اقتصادی

به ترتیب فراغت اجتماعی، تفریحی - سرگرمی، هنری - فرهنگی و جسمانی می‌باشد. بررسی فرضیه پنجم: به نظر می‌رسد زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه تهران تفاوت معناداری وجود دارد. جهت بررسی این فرضیه از آزمون اندازه گیری مکرر استفاده شده است که در جداول زیر به توضیح آن پرداخته می‌شود.

جدول ۵: جدول میانگین انواع فراغت دانشجویان دانشگاه تهران

اوقات فراغت	فراغت فکری	فراغت جسمانی	فراغت هنری - فرهنگی	فراغت اجتماعی	فراغت تفریحی - سرگرمی
میانگین	۱/۴۴۵	۱/۶۱۵	۰/۷۴۲	۱/۴۷۸	۱/۵۰۹

برای تحلیل نخست به جدول میانگین‌ها توجه می‌کنیم. همانطور که مشاهده می‌شود فراغت هنری - فرهنگی در میان دانشجویان از میانگین پایین‌تری نسبت به سایر فراغت‌ها برخوردار است. حال پرسش آن است که آیا می‌توان این تفاوت در میانگین فراغت‌ها را به منزله تفاوت معناداری در نظر گرفت؟

جدول ۶: آزمون کروی بودن

آزمون کروی بودن (Mauchly's W)	مقدار کی دو (Chi-Square)	مقدار df	مقدار Sig
۰/۵۴۲	۲۴۳/۴۸۲	۹	۰/۰۰۰

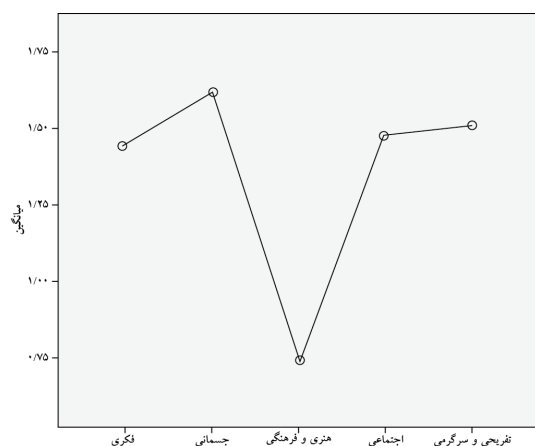
به منظور پاسخ به این پرسش نخست تست کروی بودن (Mauchly's W) بررسی می‌شود. فرض صفر در اینجا برابری همبستگی میان پنج فراغت تحلیل شده را نشان می‌دهد، اما به دلیل آن که در اینجا مقدار کی دو برابر با $۷۳۹/۲۳۱$ و سطح معناداری $Sig = ۰۰/۰۰۰$ است می‌توانیم از رد فرض صفر یعنی عدم برابری همبستگی میان پنج فراغت مطرح شده سخن گفت و در واقع فرض کروی بودن رد می‌شود.

جدول ۷: آنالیز واریانس درون گروهی

مجموع مربعات	مقدار df	میانگین مربعات	مقدار F	مقدار Sig
۱۹۶/۰۸۹	۳/۱۹۷	۶۱/۳۴۳	۱۲۴/۹۵۷	۰۰/۰۰۰

Greenhouse-Geisser

چند نوع آزمون F برای تفسیر تفاوت میان فراغت‌های مختلف ارائه شده است که از آن‌رو که فرض کروی بودن در جدول قبلی رد شده است، از آزمون $\text{Greenhouse-Geisser}$ استفاده می‌شود. در اینجا سطح معناداری برابر است با $\text{sig} = 00/000$ در نتیجه می‌توان گفت که تفاوت معناداری میان میانگین‌های فراغت‌های مختلف وجود دارد. در ادامه از آزمون‌های پس‌تجربی استفاده می‌شود که به اختصار فقط نتایج آن به صورت نمودار، در زیر آورده شده است.

نمودار ۱: مقایسه نحوه گذران اوقات فراغت در بین دانشجویان دانشگاه تهران

زمان اختصاص یافته به تمامی فراغت‌ها با یکدیگر تفاوت معناداری دارند و میزان فراغت جسمانی بیشتر و فراغت هنری و فرهنگی کمتر از همه فراغت‌ها است. البته، فراغت فکری و اجتماعی و تفریحی - سرگرمی نیز تقریباً بالا و نزدیک به فراغت جسمانی است. بررسی فرضیه ششم: به نظر می‌رسد زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون اندازه‌گیری مکرر استفاده شده است که در جداول زیر توضیح داده می‌شوند:

جدول شماره ۸. جدول میانگین انواع فراغت دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

انواع فراغت‌ها	فکری	جسمانی	هنری - فرهنگی	اجتماعی	تفریحی - سرگرمی
میانگین	۱/۲۳۴	۱/۶۸۸	۰/۸۱۹	۱/۹۶۳	۱/۹۶۳

برای تحلیل نخست به جدول میانگین‌ها نگاه می‌کنیم. همانطور که مشاهده می‌شود فراغت هنری و فرهنگی در میان دانشجویان از میانگین پایین‌تری نسبت به سایر فراغت‌ها برخوردار است. حال پرسش آن است که آیا می‌توان این تفاوت در میانگین فراغت‌ها را تفاوتی معنادار در نظر گرفت؟

جدول ۹. آزمون کروی بودن

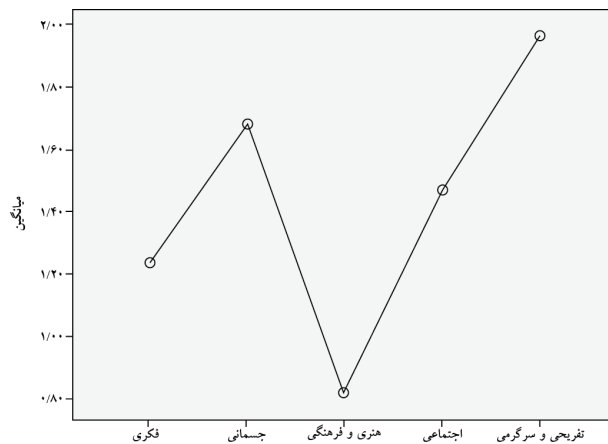
مقدار Sig	مقدار df	مقدار کی دو (Chi-Square)	آزمون کروی بودن (Mauchly's W)
۰۰۰/۰	۹	۳۵۰/۱۵۱	۰/۴۱۴

به منظور پاسخ به این پرسش نخست تست کروی بودن (Mauchly's W) بررسی می‌شود. فرض صفر در اینجا برابری همبستگی میان پنج فراغت تحلیل شده را نشان می‌دهد، اما به دلیل آنکه در این جا مقدار کی دو برابر با ۳۵۰/۱۵۱ و سطح معناداری $\text{sig} = ۰۰۰/۰۰۰$ است می‌توان از رد فرض صفر یعنی عدم برابری همبستگی میان پنج فراغت مطرح شده سخن گفت، و در واقع فرض کروی بودن رد می‌شود.

جدول ۱۰. آنالیز واریانس درون گروهی

مقدار Sig	مقدار F	میانگین مربعات	مقدار df	مجموع مربعات	Greenhouse-Geisser
۰۰/۰۰۰	۱۷۴/۱۰۸	۱۰۶/۴۲۷	۲/۸۷۰	۳۰۵/۴۱۳	

چند نوع آزمون F برای تفسیر تفاوت میان فراغت‌های های مختلف ارائه شده است که از آن‌رو که فرض کروی بودن در جدول قبلی رد شده است، به سراغ آزمون Greenhouse-Geisser استفاده می‌شود. در اینجا سطح معناداری برابر است با $\text{sig} = ۰۰/۰۰۰$ در نتیجه می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت معناداری میان میانگین‌های فراغت‌های مختلف وجود دارد. در ادامه از آزمون‌های پس تجربی استفاده می‌کنیم که برای اختصار فقط نتایج آن به صورت نمودار در زیر آورده شده است.

نمودار ۲: مقایسه نحوه گذران اوقات فراغت در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

زمان اختصاص یافته به تمامی فراغت‌ها با یکدیگر تفاوت معناداری دارند و میزان فراغت تفریحی - سرگرمی بیشتر و فراغت هنری - فرهنگی و فکری کمتر از همه فراغت‌ها است.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج به دست آمده سرمایه اقتصادی دانشجویان در دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال تفاوت معناداری وجود ندارد. برخلاف تصور عموم مردم، در سرمایه اقتصادی تفاوت معناداری بین دانشجویان دو دانشگاه دیده نشده است. البته، این شرایط فقط در مورد تهران شمال قابلیت تعمیم دارد و در مورد سایر واحدهای دانشگاهی باید تحقیقات بیشتری انجام شود. با توجه به نتایج به دست آمده، دانشجویان دانشگاه تهران و آزاد اسلامی واحد تهران شمال در فراغت فکری و در فراغت تفریحی - سرگرمی تفاوت معناداری وجود دارد که فراغت فکری بیشتر در بین دانشجویان دانشگاه تهران و فراغت تفریحی - سرگرمی بیشتر در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است. به نظر می‌رسد که بنا به انتظاراتی که از دانشجویان دانشگاه تهران وجود دارد و شاید امکانات و فضای مناسب موجود، دانشجویان بیشتر زمان خود را صرف مطالعه و سایر فراغت‌های

فکری می‌کنند و این موضوع می‌تواند برای مسئولان دانشگاه آزاد تامل برانگیز باشد که جوانان دانشجوی چرا باید فراغت تفریحی بیشتری نسبت به سایر فراغت‌ها داشته باشند. باتوجه به نتایج به دست آمده در دانشگاه تهران انواع فراغت به غیر از فراغت جسمانی با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و میزان شدت رابطه انواع فراغت با سرمایه اقتصادی به ترتیب فراغت هنری - فرهنگی، اجتماعی، فکری و تفریحی - سرگرمی است. به نظر می‌رسد که این یافته بسیاری از نظریه‌های بورديو را تایید می‌کند که بین سرمایه اقتصادی و فراغت‌های هنری و فرهنگی رابطه وجود دارد. باتوجه به نتایج به دست آمده در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال همه فراغت‌ها به غیر از فراغت فکری با سرمایه اقتصادی رابطه معناداری دارند و میزان شدت رابطه انواع فراغت با سرمایه اقتصادی به ترتیب فراغت اجتماعی، تفریحی - سرگرمی و هنری - فرهنگی از زیاد به کم است. در این دانشگاه فراغت فکری ارتباطی با سرمایه اقتصادی ندارد به نظر می‌رسد که فراغت فکری دانشجویان با متغیرهای دیگر تبیین‌پذیر باشد. تحقیقات فورلانک و کمبل و ریرت (Campbell-Reber, 1990 - Furlong)، نشان می‌دهد که وضعیت اقتصادی به‌طور مستقیم و غیرمستقیم در مشارکت و علاقمندی جوانان به شکل‌های گوناگون گذران اوقات فراغت تأثیر می‌گذارد (فرج‌اللهی، ۱۳۷۳). در پژوهش وارنر و همکارانش نیز تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در شیوه گذران اوقات فراغت در بین شش طبقه مهم امریکا به دست آورده‌اند (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱). از نظر ویل عمده‌ترین اختلاف‌ها در رفتارهای مربوط به گذران فراغت، هنوز هم به وسیله سن، جنس و طبقه اجتماعی تبیین می‌شوند. سن و جنس و همچنین پارامترهای اقتصادی - اجتماعی در شکل‌دهی آشکار به سبک‌های زندگی افراد جامعه، تأثیرات قابل توجهی دارند. (veal, 1991: 150-141). در ایران نیز بین پایگاه اقتصادی و انواع فراغت رابطه وجود دارد (تیبا، ۱۳۸۹؛ عقدایی، ۱۳۷۲) (تندنویس، ۱۳۸۰ به نقل از سازمان ملی جوانان). دربرخی پژوهش‌ها، نتیجه تأثیرپذیری

بیشتر فراغت‌های فکری و جسمانی از قشر بندی اجتماعی و سرمایه فرهنگی و اقتصادی در جامعه تایید شده است (شعبان زاده، ۱۳۸۴).

زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه تهران با یکدیگر تفاوت معناداری دارند و میزان فراغت جسمانی بیشتر و فراغت هنری - فرهنگی کمتر از همه فراغت‌ها است. با مقایسه دو نمودار مربوطه مشخص می‌گردد که فراغت هنری - فرهنگی در هر دو دانشگاه پایین است که البته شاید ناشی از وضعیت و جایگاه هنر و فرهنگ در جامعه باشد. فراغت فکری و اجتماعی نیز تقریباً بالا است.

زمان اختصاص یافته به انواع فراغت‌ها در بین دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال با یکدیگر تفاوت معناداری دارند و میزان فراغت تفریحی - سرگرمی بیشتر و فراغت هنری - فرهنگی و فکری کمتر از همه فراغت‌ها است. با مقایسه دو نمودار مربوطه مشخص می‌گردد که فراغت فکری دانشجویان دانشگاه آزاد به نسبت دانشجویان دانشگاه تهران پایین تر است و علاوه بر آن فراغت تفریحی - سرگرمی بیشتری دارند که این نتیجه می‌تواند برای مسئولان دانشگاه آزاد تا مل‌برانگیز باشد.

پیشنهادها

فعالیت‌های فراغتی برای یک جوان محلی برای آزمون و خطا و تجربه اندوختی اجتماعی است و او را برای ورود به اجتماع و مسئولیت‌پذیری در آینده آماده و مجهز می‌سازد. طبق بررسی‌های جامعه‌شناسان رخ دادن بزهکاری‌ها و انحرافات اجتماعی در اوقات فراغت بیش از اوقات اشتغال است. پژوهش‌های انجام شده حکایت از آن دارد که بسیاری از موارد شدید انحرافات در میان جوانان نتیجه بی‌برنامه‌بودن برای گذران اوقات فراغت است. هیچ انحرافی فارغ از نحوه گذران اوقات فراغت جوانان نیست. هنگامی که زمان فراغت با خلاء مواجه می‌شود و بستر گرایش به برخی از انحرافات فراهم می‌شود، یعنی جوان سرگردان باقی می‌ماند و راهی برای گذران زمان آزادش

به دلیل عدم وجود برنامه و امکانات فراغتی متناسب با ذائقه خود نمی‌یابد، راه‌ها و شیوه‌های غیرمتعارف بسیاری در برابرش باز می‌شوند. بنابراین، هیچ جامعه‌ی سالمی نمی‌تواند نسبت به زمان آزاد اعضایش به خصوص جوانان دانشجویی تفاوت باقی بماند. فراهم آوردن امکانات مناسب برای قشر جوان و متناسب با فضای دانشگاهی که پرداختن به فراغت‌های فکری و اجتماعی از ضرورت این دوران میباشد امری حیاتی است، زیرا که انجام فعالیت‌های فراغتی مناسب در گذران اوقات فراغت در شکل‌گیری شخصیت پویا، تلاشگر و با نشاط نیروی فکری و معنوی یک جامعه نقش مهم و مؤثری ایفا خواهد کرد. در این راستا پیشنهاد می‌شود به برنامه‌ریزی گذران اوقات فراغت جوانان توجه شود و در این امر باید برنامه‌ها با انتظارات، علایق، نیازها و سطح رشد جوانان منطبق باشد، تا برای آنها جذاب و مطابق با آرزوها و خواسته‌هایشان شود. تنوع در طرح و اجرای برنامه‌های اوقات فراغت رعایت شود، زیرا جوانان تنوع طلب و نوگرا هستند و در این امر به فراغت‌های هنری - فرهنگی برای جوانان که البته با چارچوب‌های فرهنگی جامعه نیز سازگار باشد توجهی وافر صورت گیرد و در نهایت آماده‌سازی شرایط، امکانات و فضای مناسب در دانشگاه‌ها بر اساس قشربندی و سرمایه اقتصادی خانواده‌های جوانان.

منابع و مأخذ

- ارفعی عین الدین، رضا (۱۳۸۸)، *بررسی رابطه نحوه گذران اوقات فراغت و سلامت اجتماعی*، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، بهمن.
- امین طاهه، حسین (۱۳۷۴)، *سازماندهی اداری و سازماندهی فضایی کارکرد گذران اوقات فراغت (مورد استراحتگاه شمال شرکت ملی نفت ایران)*، دانشکده علوم زمین دانشگاه شهید بهشتی.
- اسدی، علی (۱۳۵۲)، *گذران وقت در رضایه*، تهران: دبیرخانه شورای عالی فرهنگ و هنر، شماره ۱۲.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۷۶)، *روان شناسی نوجوان*، تهران: انتشارات دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
- تندنیس، فریدون (۱۳۸۰)، *نحوه گذران اوقات فراغت دانشجویان دانشگاه های کشور با تاکید بر فعالیت های ورزشی*، تهران، دانشگاه تهران، دانشکده تربیت بدنی.
- تیبا، مجتبی (۱۳۸۹)، *بررسی رابطه پایگاه اجتماعی - اقتصادی و چگونگی گذران اوقات فراغت در بین دانشجویان (جوان ۱۸ تا ۲۹ سال)*، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
- دومازه، ژوفر (۱۳۸۱)، *مقدمه ای بر جامعه شناسی اوقات فراغت (مقاله نهم از کتاب: تلویزیون، خانواده و فرهنگ)*، ترجمه علی اسدی، تهران: سازمان چاپ و انتشارات اسلامی.
- رجب زاده، احمد (۱۳۸۱)، *رفتارهای فرهنگی ایرانیان: فعالیت و مصرف کالاهای فرهنگی در تهران*.
- روجک، کریس (۱۳۸۵)، *مکانیزم های تنظیم کننده زمان و فضای فراغت*، ترجمه محمدرضا جلالی پور.
- زرشناس، شهریار (۱۳۷۷)، *توسعه*، تهران، کتاب صبح.
- سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱)، *بررسی وضعیت اوقات فراغت جوانان*.
- شعبان زاده، مهناز (۱۳۸۴)، *بررسی رابطه قشریندی اجتماعی و نحوه گذران اوقات فراغت در بین دانشجویان دختر شهرستان لنگرود*، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی
- صداقت زادگان، شهناز و محسن فردرو (۱۳۷۹)، *پایگاه اقتصادی - اجتماعی و مصرف کالاهای فرهنگی*، فصلنامه فرهنگ عمومی، شماره ۲۲۳ بهار و تابستان.
- عقدایی، ابراهیم (۱۳۷۲)، *بررسی علایق دانش آموزان دبیرستانی مشهد در گذران اوقات فراغت و چگونگی گذران در تابستان*، مشهد: شورای تحقیقات آموزش و پرورش خراسان.

فرج‌اللهی، نصرت‌الله (۱۳۷۳). *بررسی جایگاه تربیت بدنی در گذران اوقات فراغت دانشجویان دختر دانشگاه تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، کتاب بررسی وضعیت اوقات فراغت جوانان کتابخانه عمومی شهرستان بهشهر.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۶). *جامعه‌شناسی*، ترجمه منوچهر صبوری، نشر نی.

ممتاز، فریده (۱۳۸۳). «*معرفی مفهوم طبقه از دیدگاه بوردیو*» پژوهش‌نامه دانشکده تربیات و علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی، بهار و تابستان ۸۳، شماره ۴۱ و ۴۲.

مهدیان، محمدجعفر (۱۳۷۳). *ارزشیابی از برنامه‌های کانون‌های فرهنگی و تربیتی*، دفتر مرکز کانون‌های فرهنگی.

ورث، لوتییز (۱۳۸۸). *نظراتی در باره بررسی شهر، رفتار انسانی در محیط شهری (از مجموعه مفهوم*

شهر ۲)، ترجمه گیتی اعتماد، تهران: گروه تحقیقات و مطالعات شهری و منطقه‌ای.

Bourdieu, P.(1985). "The Forms of capital" in Handbook of theory and research for the sociology of education. Ed. JG.Richardson, New York: Greanwood, pp.241-258

Coleman, J.(1988). "Social capital in the creation of human capital", American Journal of Sociology, 94:S95-120.

Coleman, J.(1990). Foundations of social theory, Cambridge mass: Harvard university press.

Furlong , A. ,Campbell, R. & Roberts, K. (1990), The effects of post-16 experiences and social class on the leisure patterns of young adults, Leisure Studies, 9 (3), 213-224.

Marshal, Gordan(1998), Oxford Dictionary of Sociology, Oxford University Press.

Tuner, J. H. (1998), The Structure of sociological theory, New-York, wadesworth publishing company.

Veal, A.J. (1991), Australian Leisure Futures, Publication 13, Centre for Leisure and Touris Studies, University of Technology, Sydney.

Veal, A.J. (1993), Lifestyle, Leisure and neighbourhood, In: Veal, A.J. Jonson, P. and Cushman, G. (eds) Leisure and Touris: Social and Environmetal Change, World Leisure and Recreation Association 1991 Congress Proceedings. Centre for Leisure and Tourism Studies, University of Technology, Sydney, 404-413.